

A HATÁRMENTISÉG KÉRDŐJELEI AZ ÉSZAKKELET-ALFÖLDÖN

Szerk.: Baranyi Béla

(MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2001 368.o.)

HARDI TAMÁS

Egy igazi monografikus kötetet vesz kézbe az olvasó, amikor az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetének kötetét forgatja. Monografikus abban az értelemben, hogy Magyarország egy rendkívül izgalmas térségét, az északkeleti és keleti határaink mentén elhelyezkedő térséget mutatja be, tudományos igényességgel, több aspektusból is.

E kötet megjelenésének nem titkolt szándéka, hogy folytassa azt a megkezdett sort, amely az MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézetében született „*Elválaszt és összeköt – a határ*” c. művel kezdődött. E kötet az osztrák–magyar határ mentét mutatta be, s mint a tervezett sorozat első darabja általános, a határ menti együttműködésekre vonatkozó tanulmányokat is tartalmazott. Magyarország e „szerencsésebb”, s együttműködéseit tekintve példaértékű határ menti területe után szinte ellenpontként hat az Alföldi Tudományos Intézet Debreceni Kutatócsoportjának munkája, melyben a másik véglettel, az Északkelet-Alföld legkevésbé fejlett térségeinek, elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megye határ menti sávjának problémáival ismerkedhetünk meg. E térség általános jellemzésére több szerző is használja a „*periféria perifériája*” jelzőt, s nem véletlenül. Mint azt a kötetből is megtudhatjuk, ezek a területek szociális, foglalkoztatási, gazdasági szempontból mind az országos, mind a megyei átlagoktól néhány kivétellel jelentősen elmaradnak.

A tanulmányok vizsgálati területe a legtöbb esetben egységes, témától függően néha kibővül olyan határ menti területekkel is, melyek alapvetően nem tartoznak a kötet tárgyához. Látható, hogy összehangolt kutatások eredményeként született a legtöbb írás. E kutatások törzsét az Alföldi Tudományos Intézet Debreceni Kutatócsoportjának munkái adják. Ez kitűnik az egységes szemléletből, a vizsgálati terület egyöntetűségéből, az igényes térinformatikai munkát tükröző ábrázolásokból. A kötet azonban nem csupán egy kutatói műhelyt reprezentál. A vizsgált területtel más intézmények, a Debreceni Egyetem, az Alföldi Tudományos Intézet más kutatóhelyeinek munkatársai is foglalkoznak, s eredményeik nem hagyhatók ki egy ilyen összefoglaló jellegű kötetből. Valamennyi szerzőről, még a fiatalokról is elmondhatjuk, hogy a téma régi kutatói, számos

publikációjukat ismerjük, s ezeket a publikációkat a témával foglalkozó más kutatók, oktatók és dolgozataikat készítő hallgatók rendszeresen forgatják és idézik – méltán. Ez a kötet ezeknek a munkáknak az összefoglalásaként tekinthető, mindamelllett, hogy új eredményeket, értékeket is tartalmaz.

A kötet szerkezetére jellemző, hogy az általánostól halad a speciális problémák irányába. *Dancs László* tanulmánya a térség kialakulásába, s főbb földrajzi jellemzőibe nyújt betekintést, mintegy bemutatva a könyv vizsgálati területét. A második tanulmány, *Süli-Zakar István* munkája. A szerző nagy ívű áttekintést ad a határmentiség magyarországi specifikumairól, bemutatja a határmentiség és a határon átnyúló kapcsolatok jelentőségét az Alföldön. A határon átnyúló intézményesített kapcsolatok európai elterjedésén, és az euroregionális együttműködések definiálásán túl bemutatja az első magyar részvétellel működő eurorégiót, a Kárpátok Eurorégiót.

Baranyi Béla írása már a tárgyalt területre vonatkozó konkrét kutatási eredményeket tartalmaz. Kérdőíves vizsgálata feltárja a térség demográfiai, településföldrajzi és gazdasági sajátosságait. Különösen érdekesek a külföldi letelepülőkre vonatkozó megállapításai. Hasonlóan nyugati határainkhoz, itt is nagy számú külföldi ingatlanvásárlóval találkozunk, azonban itt a motivációk egészen mások. A bihari térségnél még rosszabb helyzetű romániai, ukrainai területekről érkező betelepülők a jobb megélhetés vagy a későbbi továbbköltözés reményében választják ezeket a szegény falvakat új otthonuknak. *Grasselli Gábor* összehasonlító elemzésen keresztül ismerteti Hajdú-Bihar megye határ menti településeinek általános fejlettségét. Összehasonlítása alapjául egyrészt a határ menti térségben található települések egymáshoz, valamint a megyei átlagokhoz viszonyított helyzete szolgál. Megállapítja, hogy a határ menti területeken belül is találhatunk kimondottan jó helyzetű településeket, melyek bizonyos jellemzőkben a megyei átlagokat is meghaladják. Ezek a jobb helyzetű térségek a fő forgalmi irányokba esnek. A térbeli összehasonlítást követően *Csordás László* a határtérség fejlettségi mutatóinak időbeli változását vizsgálja matematikai módszerekkel. A főbb változókat 1994 és 1997 évre összegyűjtve rangsorolással és faktoranalízissel elemzi. Eredményeit bő ábraanyaggal, térképekkel teszi szemléletessé.

Az általános fejlettség kérdéseinek megismerése után kerül sor a speciális problémák tárgyalására. *Nagy Imre* tanulmánya bemutatja északkeleti területeink egyik legégetőbb problémáját, a környezet állapotát, a környezetszennyezés és a vízgazdálkodás határon átnyúló nehézségeit. Munkájából világosan látható, hogy a határon átnyúló együttműködéseknek, közös programoknak speciális feladataik vannak a térségben, s határ menti területeink milyen függő helyzetben vannak a határ másik oldalának problémáitól. A rendkívül hátrányos helyzetű terület munkaerőpiacának elemzésére vállalkozott *Balcsók István*. Írása több év adatainak

alapos és értő elemzését fogja át, a területen belül típusokat állít fel a térségek (itt munkaügyi kirendeltségek területei) munkaerő-piaci sajátosságai szerint, s részletesen bemutatja a területi különbségeket is. Itt világlik ki igazán az a tény, hogy még a periférikus helyzetű területeknek is megvannak a maguk fejlődő régiói, hiszen pl. Záhonynak, a keleti kapunak köszönhetően térségében a munkaerő-piaci helyzet lényegesen jobb a többi határ menti térségénél. A vizsgált halmozottan hátrányos helyzetű térség sok problémával küszködő csoportja a cigányság. E népcsoport gondjait bemutató kutatás eredményeit foglalja össze Kovács Csaba. A határ menti települések közül számosban a cigány etnikumú lakosság aránya lényegesen magasabb az országos és a megyei átlagoknál, hiszen az országos átlag 3,5–4-szeresére becsülik a cigány lakosság arányát a határtérségben. A katasztrofális munkaügyi és szociális helyzet tovább súlyosbítja a határ menti önkormányzatok gondjait. Bár a könyvben más helyen található, de témáját illetően ide tartozónak érezzük Szarvák Tibor írását. A tanulmány éppen az előbb említett rossz szociális helyzetből való kitérés lehetőségeit vizsgálja, elsősorban a szociális földprogramok hatásainak elemzésével. A produktív szociálpolitikán keresztül lát esélyt arra, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű térségek tartósan munka nélkül lévő lakóit visszavezessék a munka világába.

A gazdasági ágazatok közül kettő bemutatása kap helyet a kötetben. Mező Barna a mezőgazdaság helyzetével foglalkozik, szisztematikusan, térségről térségre írja le az agrárium, az agrár vállalkozások helyzetét. Csordás László az Északkelet-Alföld turizmusáról ad részletes helyzetelemzést, mely kérdőíves felmérésen alapul, s munkájában további fejlesztési irányokat is megfogalmaz ajánlasként.

Egymás mellé illik még két tanulmány. Dancs László a vizsgált térség határ által szétszakított térszerkezetéből kiindulva hangsúlyozza a határon átnyúló együttműködések fontosságát, s tanulmányában a jelenlegi együttműködések pontos felmérését adja a kulturális kapcsolatoktól a Kárpátok Eurorégióig. Baranyi Béla a helyzetfelmérésen túl a kapcsolatok jövőjével is foglalkozik. Tanulmánya összegzés, jövőbe tekintés a kötet végén, melynek gyakorlati használhatóságát az összefoglaló értékelésen túl egy SWOT analízis adja.

A záró tanulmány értékelő, ajánló hangvétele is érvényre juttatja a határ menti térségek kutatása előtt álló feladatokat: E kötet és előzménye nyomán a határ menti térségek sajátosságainak felmérése, speciális fejlesztési igényeinek kidolgozása, ill. a már megszületett tanulmányok értékelő egybevetése még várat magára, vagy legalábbis nem teljes körű hazánk minden határtérségére vonatkozóan. Érdemes lenne a felmérést követően kidolgozni e térségek számára a speciális igényeiket figyelembe vevő fejlesztő tevékenység metodikáját. Ebben a munkában komoly mérföldkövet jelent ez a kötet, melyet várhatóan továbbiak követnek, így egészítve ki egy speciális térség szakirodalmát.